

ШЫҢ

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНЫҢ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛДЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1951
ИЮЛЬ
25
СРЕДА
№ 146 (2320)
ӨРТЭЭ 20 КӨП

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

РСФСР-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарлы (1 арын).
Совет чазак төлөөлөрүнүн Польшада барганы (1 арын).
Бистин областың ховуларында сизген кезилдеси (1 арын).
ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ: П. Тебирек.—Пропандисттерин өөрөдилгези (2 арын).

Б. Федорович.—Кол Туркмен канал (2 арын).
Чап өөрөдилге чылынга школаларын бүрүн белеткээрн— бүгүннтинин херээ (3 арын).
В. Куренев.—Декабристер (3 арын).
Кореяда тайбычдылга дугайында чугаалажышкынарга (4 арын).
Тайбынга ынакшылдыг чагыс-сай демократтыг Германия дээш (4 арын).

МТС—көдээ ажил-агыйнын хөгжүлдесинге кол күш

Көдээ ажил-агыйнын социалисттик чаартылгазы—социализмдин улуг чаалап алышкыны. Бистин чуртка колхозчу тургузугну тургузар болган быжыгларын дээш демисеге машина-трактор станцияларын кайгамчыктыг рольди ойлаан. Эш Сталиндин инициативасы-биле тургустунган МТС-тер көдээ ажил-агыйнын социалисттик эле тургузуушкуну болган көдээ ажил-агыйга база тараачынарга күрөөниң талазында дууламчы көргүзөрүнүн быжыг-лаа пункттары болган. Машина-трактор станциялары чаа-чаа техниканы, социалисттик көдээ ажил-агыйнын чорударының эртем талазында аргаларын көдээге аккелген.

Көдээ ажил-агыйнын социалисттик чаартылгазы—социализмдин улуг чаалап алышкыны. Бистин чуртка колхозчу тургузугну тургузар болган быжыгларын дээш демисеге машина-трактор станцияларын кайгамчыктыг рольди ойлаан. Эш Сталиндин инициативасы-биле тургустунган МТС-тер көдээ ажил-агыйнын социалисттик эле тургузуушкуну болган көдээ ажил-агыйга база тараачынарга күрөөниң талазында дууламчы көргүзөрүнүн быжыг-лаа пункттары болган. Машина-трактор станциялары чаа-чаа техниканы, социалисттик көдээ ажил-агыйнын чорударының эртем талазында аргаларын көдээге аккелген.

ВКП(б)-нин XVIII съездининге эш Сталиндин чугаалааны болза: „Ам бистин улуттурувустун болгаш чер ажылыгыстың үндесин болза, чаа, амгы үениң техниказы болуп турар. Бүдүрүлгениң техниказынын талазы-биле, үлөтүрүнү болгаш чер ажылыгы техника-биле хондыртыгынын талазы-биле бистин чуртуусу болза, еске кайы-даа чуртка домейлзэрге эң-не мурнакчы чурт болуп турар деп чүвени хөрөм чокка чугаалап болур“.

ВКП(б)-нин XVIII съездининге эш Сталиндин чугаалааны болза: „Ам бистин улуттурувустун болгаш чер ажылыгыстың үндесин болза, чаа, амгы үениң техниказы болуп турар. Бүдүрүлгениң техниказынын талазы-биле, үлөтүрүнү болгаш чер ажылыгы техника-биле хондыртыгынын талазы-биле бистин чуртуусу болза, еске кайы-даа чуртка домейлзэрге эң-не мурнакчы чурт болуп турар деп чүвени хөрөм чокка чугаалап болур“.

Көдээ ажил-агыйнын уламшынгы көдүрүлүшкүнүн дугайында большевик партиянын болгаш совет чазактың чыгылыш чок салгыч салышкынын болгаш колхозчу тараачынарын чүткүлдү күш-ажылынын ачызы-биле бистин чуртун көдээ ажил-агыйны дайынын уруктарын чедилшкенин ажил эркен болгаш улам-на хөгжүп турар. Көдээ ажил-агыйнын бүгү чедилшкени көдээге бүдүрүлгени түвү болган машина-трактор станцияларынын ажилы-биле холбашкан.

Көдээ ажил-агыйнын уламшынгы көдүрүлүшкүнүн дугайында большевик партиянын болгаш совет чазактың чыгылыш чок салгыч салышкынын болгаш колхозчу тараачынарын чүткүлдү күш-ажылынын ачызы-биле бистин чуртун көдээ ажил-агыйны дайынын уруктарын чедилшкенин ажил эркен болгаш улам-на хөгжүп турар. Көдээ ажил-агыйнын бүгү чедилшкени көдээге бүдүрүлгени түвү болган машина-трактор станцияларынын ажилы-биле холбашкан.

Эркен беш чылдарда социалисттик индустрия көдээ ажил-агыйга 536 муң тракторларын, 93 муң гараа комбайнларын, 341 муң трактор анданын, чартык миллион ажит трактор сепилдерин болгаш култиваторларын, база еске-даа хөй машиналарын берген. Партия хөй саныг бедик мергежилди механизатор каалдарын өстүргөн. Оң түшөлүндө МТС-терин ажилын үзүктөл чок экижердине, дүжүттү бедилерине, пилтениң мал ажилын хөгжүдерине, колхозтарын организа-лаа, ажил-агый талазы-биле быжыгларына бүгү-ле чугула байдалар тургустунган.

Эркен беш чылдарда социалисттик индустрия көдээ ажил-агыйга 536 муң тракторларын, 93 муң гараа комбайнларын, 341 муң трактор анданын, чартык миллион ажит трактор сепилдерин болгаш култиваторларын, база еске-даа хөй машиналарын берген. Партия хөй саныг бедик мергежилди механизатор каалдарын өстүргөн. Оң түшөлүндө МТС-терин ажилын үзүктөл чок экижердине, дүжүттү бедилерине, пилтениң мал ажилын хөгжүдерине, колхозтарын организа-лаа, ажил-агый талазы-биле быжыгларына бүгү-ле чугула байдалар тургустунган.

Партиянын болган чазактын салгыч-салышкынын ачызы-биле бистин областа 10 МТС-тер, машина-мал ажилынын бир станциязы тургустунган.

Партиянын болган чазактын салгыч-салышкынын ачызы-биле бистин областа 10 МТС-тер, машина-мал ажилынын бир станциязы тургустунган.

МТС-тер—чер ажылынын културанын, тарааның дүжүттү бедилер, пилтениң мал ажилын хөгжүдөр, колхозтарын быжыглар талазы-биле областа улуг күш болуп турар. Тергениң бергенге техниказы-биле чөсөргөч бистин МТС-терин көдээ ажил-агый бүдүрүлгенинде эң-не хөй күш үнер ажилдарын күөөдөн, колхозтарга дууламчур турар. Чуртун мурнакчы механизаторларын үлөгери-биле областың МТС-теринде механизаторлар улуг күөниң ажилын ажилдап турар. Сурагыч тракторист Иван Буневтин методу-биле ажилдавышкан, Балгаан МТС-тин трактористи Н. Пахорук, оң салгаачылары И. Ермолаев, Ф. Исак-ов, Бин-Хем ММС-тин А. Тер-нини, П. Неволни, Кызыл МТС-тин Ходлов олар ышкан шак графинг эзугаар бедик бүдүрүчүлүт күш-ажылың үлөгери көргүзүп ажилдап турар механизаторлар өске-даа МТС-терде хөй.

МТС-тер—чер ажылынын културанын, тарааның дүжүттү бедилер, пилтениң мал ажилын хөгжүдөр, колхозтарын быжыглар талазы-биле областа улуг күш болуп турар. Тергениң бергенге техниказы-биле чөсөргөч бистин МТС-терин көдээ ажил-агый бүдүрүлгенинде эң-не хөй күш үнер ажилдарын күөөдөн, колхозтарга дууламчур турар. Чуртун мурнакчы механизаторларын үлөгери-биле областың МТС-теринде механизаторлар улуг күөниң ажилын ажилдап турар. Сурагыч тракторист Иван Буневтин методу-биле ажилдавышкан, Балгаан МТС-тин трактористи Н. Пахорук, оң салгаачылары И. Ермолаев, Ф. Исак-ов, Бин-Хем ММС-тин А. Тер-нини, П. Неволни, Кызыл МТС-тин Ходлов олар ышкан шак графинг эзугаар бедик бүдүрүчүлүт күш-ажылың үлөгери көргүзүп ажилдап турар механизаторлар өске-даа МТС-терде хөй.

Амгы үеде хову ажилдарынын хөй кезин тракторлар-биле, комбайн-биле болган өске-даа машиналар-биле күөөдөн турда, көдээ ажил-агыйнын улам шындыг көдүрүлүшкүнү МТС-терин ажи-

МТС-тер—чер ажылынын културанын, тарааның дүжүттү бедилер, пилтениң мал ажилын хөгжүдөр, колхозтарын быжыглар талазы-биле областа улуг күш болуп турар. Тергениң бергенге техниказы-биле чөсөргөч бистин МТС-терин көдээ ажил-агый бүдүрүлгенинде эң-не хөй күш үнер ажилдарын күөөдөн, колхозтарга дууламчур турар. Чуртун мурнакчы механизаторларын үлөгери-биле областың МТС-теринде механизаторлар улуг күөниң ажилын ажилдап турар. Сурагыч тракторист Иван Буневтин методу-биле ажилдавышкан, Балгаан МТС-тин трактористи Н. Пахорук, оң салгаачылары И. Ермолаев, Ф. Исак-ов, Бин-Хем ММС-тин А. Тер-нини, П. Неволни, Кызыл МТС-тин Ходлов олар ышкан шак графинг эзугаар бедик бүдүрүчүлүт күш-ажылың үлөгери көргүзүп ажилдап турар механизаторлар өске-даа МТС-терде хөй.

Элбек дүжүт дээш

Сүт-Хөл районун Бора-Тайга сумуунда «Сталинч орук» колхозун кижигинери тараа культу-раларынын элбекшилди дүжүдүн чедип алды дээш сугтарылазын чогуур өйүндө чорудуп турган. Июль 9-ка чедир 348 гектар тараа культуларынын үн дугаар сугтарылазын чоруткан. Иян дугаар сугтарыла-биле 674 гектар тараа сугтарыла. Тараа сугтарылазын 28 колхозчулар ажилдап келген, тарааны үнүжү дески

Сүт-Хөл районун Бора-Тайга сумуунда «Сталинч орук» колхозун кижигинери тараа культу-раларынын элбекшилди дүжүдүн чедип алды дээш сугтарылазын чогуур өйүндө чорудуп турган. Июль 9-ка чедир 348 гектар тараа культуларынын үн дугаар сугтарылазын чоруткан. Иян дугаар сугтарыла-биле 674 гектар тараа сугтарыла. Тараа сугтарылазын 28 колхозчулар ажилдап келген, тарааны үнүжү дески

О. ДОРЖУ.

Тыва автономнуг областа хөй уругларың илерини „Иениң алдары“ орденнер болгаш „Иениң медали“ медальдер-биле шаңнаар дугайында

РСФСР-нин Дээди Советинин Президиумунун ЧАРЛЫ

ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун 1944 чылдын август 18-те үлдүргөн Чарлы эзугаар ССРЭ-нин Дээди Советинин мурундан шаңнаары болза:

Тос уруглары төрөң болгаш кижизиткен илерини „ИЕНИҢ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Иргит Сүрүн Мушкуронна — Барыын-Хемчик район, Хөндөлөн сумуунда өг-бүлө ээзи.
3. Седин Салчак Чүлдүмовна — Бай-Тайга район, Тээли суур Со-вединде өг-бүлө ээзи.

Сес уруглары төрөң болгаш кижизиткен илерини „ИЕНИҢ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Кан-оол Хорлуу Меллер-оол — Барыын-Хемчик район, Хөндөлөн сумуунда өг-бүлө ээзи.
2. Күжүгет Оржумаа Данчыр-оол — Барыын-Хемчик район, Ворошилов аттыг колхозтун колхозчузу.

Чөдү уруглары төрөң болгаш кижизиткен илерини „ИЕНИҢ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Иргит Долчутмаа Кадыр-оол — Бай-Тайга район, Тээли суур Со-вединде өг-бүлө ээзи.
2. Сарыглар Көкүна Херел — Барыын-Хемчик район, Хөндөлөн сумуунда колхозчу.

Алды уруглары төрөң болгаш кижизиткен илерини „ИЕНИҢ МЕДАЛИ“ МЕДАЛДИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Ама-Саан Хүремей Дембей — Барыын-Хемчик район, Хөндөлөн сумуунда колхозчу.
2. Байыр Сүт-Дораа Аракчаа — Барыын-Хемчик район, Ворошилов аттыг колхозтун колхозчузу.

Беш уруглары төрөң болгаш кижизиткен илерини „ИЕНИҢ МЕДАЛИ“ МЕДАЛДИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Горина Устинья Николаевна — Кызыл хоорайда өг-бүлө ээзи.
2. Изакова Екатерина Ивановна — Кызыл хоорайда өг-бүлө ээзи.
3. Карлова Елена Мироновна — Кызыл хоорайда областың партия школаның ажилдакчызы.

РСФСР-нин Дээди Советинин Президиумунун даргазы М. ТАРАСОВ, РСФСР-нин Дээди Советинин Президиумунун секретари И. ЗИМИН.

Москва, 1951 чылдын июнь 4.

Колхозчуларга баштайгы аванс

МАСАЛЛИН. (Азербайджан ССР). Мугай ховуларының делгемдеринде Седик дүжүт ажаап алышкыны доостурунда чыгап турар. Массал-лин районун колхозтарынын чартык кезин күрүңге тарма дужаала-газын болгаш МТС-тин ажилда-зыныга натур төлевирин күөөдөн. Ол колхозтарда колхозчуларын күш-хүннеринге аванс бериникин эгелээн.

Совет чазак төлөөлөрүнүн Польшада барганы

ВАРШАВА (СЭТА). Июль 21-де Варшавада совет чазак төлөөлери Польшаның катан тургустунган хүнүнүн байырламына кижирин биле барган. Совет чазак төлөөлери-нин составында ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазынын оралакчызы эш В. М. Молотов—төлөөлөрин даргазы, Совет Эвилели-нин Маршалы Г. К. Жуков болган ССРЭ-нин Польшада элчини эш А. А. Соболев кижир турар.

Совет чазак төлөөлөрүнүн Польшада барганы

ВАРШАВА (СЭТА). Июль 21-де Варшавада совет чазак төлөөлери Польшаның катан тургустунган хүнүнүн байырламына кижирин биле барган. Совет чазак төлөөлери-нин составында ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазынын оралакчызы эш В. М. Молотов—төлөөлөрин даргазы, Совет Эвилели-нин Маршалы Г. К. Жуков болган ССРЭ-нин Польшада элчини эш А. А. Соболев улус демократиянын чурттарынын элчинери уткаан.

Бистин областың ховуларында сизген кезилдеси

Номсомолчулар сизген шөлүндө эки ажилдап турар

Улуг-Хем районун Хайраканда Мичурин аттыг колхозта комсомол-чулар болгаш аныктар малга чөм белеткээр ажилда идепкейлиг кир-жип турарлар.

Сизген кезилдеси эгелээнден бээр комсомолчулар сес сараат сизген тургускан. Мал чөми белеткээр ажилда кыска хуусаа иштинде че-диншкениң доозар дээш колхозчу-ларынын ортуунда социалисттик чар-ышты калбартып турар.

„Малчын“ колхозтун сизген шөлүндө

Кызыл районун «Малчын» колхозтун ийн бригадасы сизген шөлүндө ажилдап турар.

Бригадаларда 28 киж, сизген кестирер 4 машиналар, 18 эъттар-биле дун-хун чөк ажилдап турар. Эр-кен хүннерде бригадалар 42 гектар сизгени кезип, 29 гектар сизгени бөлүп, сараатпап алган. А. Хаакта Адыянын удурткан брига-дазы сизген кезилдесин болгаш ажаап

Сизген ажилыңа удуртулганы улам дыңзыдар херек

Бин-Хем районда «Май 1-зи» колхоз районун өске колхозтарын мурнап сизген кезилдесин кирген. Сизген кезилдесин сан сурбейи эки ажил-агыйжы чоруткан болза, ол колхозтун сизген шөлдеринин гектар бүрүзүндө 12—13 центнер чедир бедик сортулук сизгени ажаап ап болур аргалар бар турган. Бичаар-га сизген ажаап алышкынын ол колхозта сан сурери-биле чорудуп турар болган учурунда ында сизгени чидиринге удур кандыг-даа демисел чорутпайн турар.

Мал чөми белеткээринге күш-ажылды чөп организаастаар

Нинтинин мал ажилын хөгжүдөр талазы-биле партия, совет, көдээ ажил-агый организаастарын колхозтарын болгаш совхозтарын чугула сорулгаларын бирээни болза, малга быжыг чөм-суурну тургу-зары болур. Ол чугула сорулганы күөөдөрүнүн бүгү аргалары Кызыл районун «Черби» колхозта бар. Ындыг турбуза «Черби» колхозу 722 тонна сизген белеткээр планын тургаш, амга чедир чүлге 35 тонна сизгени белеткеп алган азы планын 4,8 хуу күөстөк болуп турар. 2 кезек сизген шөлүндө 4 сизген кезер машиналар ажилдап турар. Оларны долузу-биле ажилдаарын хондырбайн турар. Тостугбай деп черде Седи бригадирлээн бригадала ажилдап турар. Допчаа бүдүн үндө сизген кезер машинаны ажилга үндүрбейн, бодунун кара-туразы-биле машина-биле сизген кестирер аътты муунп алган, амы-хууунда картофелинин пок үнүжүн аытпап чораян чүлү бар. Ол дугайын бригадир болгаш колхозтун баштаар чери, оң даргазы херекке албайн турар. Колхозта 90 ажыг күш-ажы-лы кылып шыдаар кижиден чүлө 58 киж ажилдап турар.

Мал чөми белеткээринге күш-ажылды чөп организаастаар

Колхоз баштаар чери болгаш партия эге организаастары ол чет-пестерни дарын узуткааш, сизген шөлүндө ажилдап турар колхозчу-ларын ортузунга ажилды дыңзы-дары онза негетинип турар.

Мал чөми белеткээринге күш-ажылды чөп организаастаар

Колхоз баштаар чери болгаш партия эге организаастары ол чет-пестерни дарын узуткааш, сизген шөлүндө ажилдап турар колхозчу-ларын ортузунга ажилды дыңзы-дары онза негетинип турар.

Мал чөми белеткээринге күш-ажылды чөп организаастаар

Колхозтун дарганаар чери 2 сизген кезер машиналарын сизгенге

А. ОЮН.

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ

Пропагандистерниң өөредилгези

Көздө политшколаларның пропагандаистериниң, «ВКП(б) төөгүзүнү» Допчу курсу» өөренер бөлүмнөриниң пропагандаистериниң, райкомнар чанында кезээки партия школанын консультанттарынын болгаш башкыларынын ай хуусаалыг семинарлары ВКП(б) обкомунун чанында болуп эрткен.

Ол семинарларга шупту 72 пропагандаистер киришкен, оларның ишинден 39 кизи, «ВКП(б) төөгүзүнү» Допчу курсу» өөренериниң бөлүмнөрини удурутур, 42 кизи колхозтарда, совхозтарда, сумулар, Советтериниң чанында политшколаларны удурутур. Семинарларга өөренер эрткенерини аразында партия, совет ажилдакчылары болгаш техник интеллигенциянын төлөөлери бар. Лекцияларны номчурунга болгаш семинар кичээлери чорударына ВКП(б) обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун удурутур ажилдакчыларын кириштирген. Өөредилгенин чамдык темалары областтың партия школанын марксизм-ленинизмниң үндөсүнөрини болгаш политэкономия эртемниин кафедралар эргелекчилери, база философия талазы-биле В. И. Ленинниң «материализм болгаш эмпириокритицизм», И. В. Сталинниң «Диалектиктиң болгаш төөгү материализмин» дугайында ажилдарын областтың партия школанын директору эш Куренев ишчеген.

Кичээлдер эгелээр мурунда ВКП(б) Тыва обкомунун пропаганда болгаш агитация кылдыр лекцияларын болгаш семинар кичээлдериниң планын ажилдак чогааткан, тус-тус темаларының литератураларын айткан, дынакчыларга тараалып берип каан турган. Кызыл хооркомунун парткабинети болгаш областтың партия школанын библио-

теказы курстарның дынакчыларына ВКП(б) төөгүзүнү Допчу курсу тус-тус бөлүктөр айы-биле литературалары болгаш көргүзүг херекселерин деглеп тургускан.

Курстарның дынакчыларына: «Улустарны быжык эп-тайбын болгаш айыыл чок чоруу дээш, чаа дайынның айылыгына удуур СССР-ниң болгаш демократтыг лагерини күштериниң демисели», «Дайын сөөдүндеги сталинчы беш чыл планын совет улустун хуусаа бетинде күүсеткени», Улус демократиязын чурттарында социализмниң тургузушкунунун чедишкенинин дугайында» немде лекцияларны болгаш илеткелдерин кылган.

Кичээлдерни чорударының методиказын айттыргаларынын талазы-биле элзэн каш лекцияларны номчаан болгаш политшколаларга база «ВКП(б) төөгүзүнү» Допчу курсу» өөренериниң бөлүмнөрини пропагандаистериниң ажилынын дуржугазын солчуп, беседалар чоруткудаан.

Семинар кичээлери чоруп турда курстарның дынакчыларынын аразында хөй-хөй эштер өөренип эрткен материалдарны ханы билдирип көргүскен. Чижээ, «ВКП(б) төөгүзүнү» Допчу курсу» бөлүмнөрини пропагандаистер эштер А. Доржу, А. Борбак-оол, М. Манчымаа, С. Хуна, С. Кудерек, О. Норжун, көлөз политшколаларын пропагандаистеринден эштер Кула, Артына, Байыскылан, Херел, Серен, Данзы-Белек, Комбу болгаш өскелер-даа Маркс—Энгельс—Ленин—Сталинниң чогаалдарынын талазы-биле семинарларга илеткелдер кылгалаан болгаш ажилдарынын дуржугазарына чугаалааннар.

Семинар төнүп турда ВКП(б) Тыва обкомунун секретари эш Базыр-Сат областтың партия организацияларында пропаганда ажилынын турруп турар байдалынын болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында илеткел кылган.

Областың ыракы районнарына (Тожу, Мөңгүн-Тайга болгаш Терехал) май, июнь айларда көлөз политшколаларның пропагандаистериниң ай хуусаалыг семинарлары болуп эрткен. Аная 29 пропагандаистер өөренип эрткен.

Ындыг-даа болза, ВКП(б)-ниң чамдык райкомнары пропагандаистерниң билин бедидериниң чайгы семинарларын ам-даа четче үнелеп көрбөй турар болгаш марксизм-ленинчи өөредилге-биле чепсегеллеп алырын кыспай чоруур, идекчү чок кижилерни чурстарга шилип чоруткан деп чүвени демдегеп каар керек. Чижээлээрге, Каа-Хем райкомунун чоруткан пропагандаисти Даваалай, Тес-Хемниң Кеский-оол, ВКП(б) Би-Хем райкомунун чоруткан Пичугина, Эрзин райкомундан келген пропагандаист Янгутов олар кичээлдерге үш-дөрт хүннерде олуржуп чоруй шуут тургунуап чана бергенер. Партия кезигүнү кизи бүрүү болуп марксизм-ленинчи эртем билин бедидери-биле мога-шылаг чок ажилдаар ужурул дээр партия Тыванын негеделзин күүсетпейн турар шак мындык коммунистерниң ындыг аажы-чаан хамаарышкан партия организациялары чугаалажып шиптирээр ужурул.

Н. ТЕМБИРЕК.

Партия хуралдарының идея-политиктиг деннелин хүн-бүрү бедидер

Партияның хуралдары болза коммунистерни бошшевикчи Эзуга кижилериниң школазы болур. Партия хуралдарының хынамчалык болгаш бүгү талаалыг белеткээр чорук ук хуралдарга коммунист бүрүзүнү идея-кейлиг кирдиелзин хандар болгаш хуралга чугаалажыр айттыргаларының талазы-биле чедиштер шиптир үндүрерине коммунист бүрүзүнү боттуг саналын бээрин хандылар.

Барыш-Хемчик районун партия организацияларында хуралдарының эртин турарының идея-политиктиг деннели эрткен чылга бодаларга, элзэн бедик болгаш бошшевикчи шүгүмчүлөк база бот-шүгүмчүлөк чүгээр болуп турар болза-даа, ук хуралдарының шынары ам-даа ыракта четпей турар.

Районун партия эге организацияларында партия хуралдары колдуунда белеткел чок, далаш-биле эртин турар болгаш партия хуралдарына чугаалажып турар айттыргаларынын барык 70 хуузу ВКП(б) райкомунун сүмөлзүн айттыргалары болуп, колхоз бүдүрүлгезинин, албан черлеринин, школаларынын амдыралындан хүн-бүрү үнүп кээп турар айттыргалары боттарынын инициативазы-биле чугаалажыр чорукту районун партия эге организацияларынын хөй чоруузу утуп каал турар.

«Трудовик», «Красный пахарь».

«Кызыл сылдыс», «Совет Тыванын беш чыл ою» колхозтарда, Кызыл-Тайга, Кара-Хөл, Шекпээр сумуларда болгаш райпода, райкөзө ажилдагы кылдынде, «Барлык» совхозта партия эге организациялары партия хуралдары райкомун сүмезин чок черге ийикле, азы райкомун төлөөлери чок черге барык-ла эртербейн турар болгаш ол эге организациялар партия хуралдарынын көрдүнгөн план эзугаар кылбай турар.

Кара-Хөл, Кызыл-Тайга, Ак сумуларында «Комсомол 30 чыл ою», Ворошилов аттыг, «Кызыл Сылдыс» колхозтарда партия эге организацияларынын хуралдарына коммунистерин эвээш кезин кээп турар, а мында партия кезигүнүнү хүлээлгезин күүсетпейн чоруур коммунистерни ук эге организацияларын секретарыери билбей турар.

Элзэн хөй партия эге организациялары партия хуралын план чокка тааварыла болуп эртерип турар, чижээ, Ворошилов аттыг колхозтун партия эге организациязы (секретари эш Херел) июнь айнык 6-да партия хуралы болуп деп чарлаан хирезинде, ол хүн үчөттө турар коммунистерни хөй кезин келбээн, ычангаш ук хуралды 7-ниң хүнүчө сонгаарладыр ужур тааварышкан, а ол хүн хурал эртен 9 шакта эгелээр ужурул тургаш, кезээ 5 шакта эгелээ. Ындыг чорук партияны өскөдөө организацияларында, ылангыя

«Красный пахарь» колхозтун партия эге организациязында колдуунда удаа-дараа болуп турар.

Бистин нитилелдин шимчедир күштериниң бирээзи — шүгүмчүлөк болгаш бот-шүгүмчүлөк чамдык партия организацияларында калбарбайн турар, чамдык коммунистер ажил-агыг удуруткучуларынын ажил чорудулгазында болгаш аажы-чаанында корум-чурум чок чорукту көрө тура, мытавай эртин турар чүүлөр эвээш эвес.

Партия хуралдарынын үндүргөн шиптирлерини канчаар күүсетипти тураларына дааразыны хуралына партияны тус-тус эге организацияларынын секретарыериин илеткел бербейн турары үндүргөн шиптирлерин күүсеткел чок, саазын кырынга аная-ла артып калып чоруун болдуруп турар.

Нити политиктиг темаларга хамаарышкан айттыргалары чугаалажыр ийикле, партияны болгаш чакырткы шиптирлерин бүгү ажилчы чоңга информтастар, коммунистер тудуп тургузары дээш демиселге Совет Эвилелери чедишкенинин тайылбырлаар партияны ындаг ажык хуралдарын хөй-биле чылдарынын районун партия организациялары практикалар болза эки.

О. НАЗЫН-ООЛ, ВКП(б) Барыш-Хемчик райкомунун секретари.

Партия өөредилгезиниң дугайында айттыргалары хуралдарга чугаалажып турар

«Тыва алдын» трестизиниң эргелединде партия эге организациязы партия, комсомол чырыдышкыны өөредилгезин доослушаан, оон түннелин чугаалажып, оон-биле чергелештир коммунистерни, комсомолдарынын болгаш интеллигенттерини база партия кезигүнү эвээш ажилчыларын, албан-хаакчыларын политиктиг билинин моон сонгааргы өздөлдөп көдүреринге угландыр партияны теоретиктиг ажык ийн хуралдары чорудар. Коммунистерни шиптирлээни «Утгар бир дугаар ындаг хуралды июль 27-де эртерер, аная «Социализмден коммунизмге чоорту шилчип кирериниң дугайында» темза илеткел болур.

Партия организациязы ам болур хуралга белеткелди калбарып чоруткан илеткелдиң байдалына планын эзугаар кол илеткелчи партия бюорозунун секретари илеткелчилер, база үш эдериниң илеткелчилер белеткелди эгелзэн. Коммунист эш Гунев — Социалистерниң өөредилгени болгаш

марксизм-ленинизмни классиктиг өөредилгени талазы-биле оларның шын эвес шүгүмчүлелин дугайында эдериниң илеткелге белеткенип турар. Эш Ноздрачев — «СССР-де социализм тургузушкунунун дугайында Ленин — Сталинни өөргөн, социализмин болгаш коммунизмниң кол шынарларынын дугайында» деп теманы алган.

«ВКП(б) — коммунистг нитилелди тургузары дээш совет улустун, оон демиселини удуруткучу болгаш организакчызы» деп темга илеткелди коммунист эш Нахимов кылар.

Хуралга бүгү коммунистерни болгаш коллективте партия кезигүнү эвээштерин илеткелди киржилгезин хандары-биле база хуралды белеткелгени практиктиг дуза көргүзү дээш болур илеткелдерини теманын талазы-биле литератураларынын дегледгезин парткабинетте тургускан. Илеткелдерге чижек темаларыны айттыргаларын парлап, оларның иштинге тема бүрүзүгө чогуур литератураларын шилип ал-

ган.

Илеткелчи болгаш эдеринчи илеткелчилер болза, хуралга чүве чугаалары-биле белеткенип турар кижилерге үргүлчү консультацияны берип турар. Партияны теоретиктиг хуралынын белеткелгени бүгү коммунистер болгаш интеллигенттер боттарынын сонурталын көдүргөн. Ам тос кизи чогуур номнары алган болгаш сонургал турар айттыргаларын шилип ап, материалды кичээнгейлиг өөренип турар.

Ол чорудуп турар хемчеглериниң баштайгы үзүндө коммунистерни болгаш партия кезигүнү эвээштерин моон сонгааргы полит-өөредилгеге массалыг сонургалын көдүргөн. Мурунда өөренилген турган кижилер болза, чаа өөредилге чылында партия чырыдышкынынын бөлүмнөригге илеткелди өөренериниң дугайында боттарынын күзелени илергейлеп турар.

А. ЛЕПЕШКИН, «Тыва алдын» трестизиниң эргелединде партия бюорозунун секретари.

Коммунизмниң улуг тудуглары

КОЛ ТУРКМЕН
Каналдың унну

ТУДУГУНУҢ МУЧСААЗЫ 1951-1956 ЧЫЛДАР
КАНАЛДЫҢ ЧУЗУНУ 1100 КИЛОМЕТР
СУГГАРАР БОЛГАШ СУГЛУГ
БОЛДУРАР ЧЕРИ 8,3 МИЛЛИОН ГА.
КАНАЛГА 100МУҢ КИЛОВАТТ
КУШТУГ 3 ЭЛЕКТРИ
СТАНЦИЯЛАР
ТУТУНАР

Кол Туркмен каналдын тудуувун схемазы

КОЛ ТУРКМЕН КАНАЛ

Каналдың унну

Үнүш чок кургак чериниң бойдузу кадыг-дошкун. Турткуль хоорай районундан сонгу чүкте черлерде эрте бурунгу Хорезмин шивээлериниң камгалалдарынын үрелин бузулган артышкынары ам бүдү чартык муң чыл болган. Су чүнде бээрге бедик культура өлгөн, ховулар болгаш суурлар элзенин-биле дуй алдыган. Аму-Дарыяны аскындан барыш чүкте чыдар ортаагы үенин Хорезмин черлери база-ла үнүш чок ээн. Мурунда үнүш дүжүттүг турган ховулар ам кадыг, суг сипмес, кыры чарылгалай бергилзэн дой довураактыг хөзүрүн-биле дуй алдыган. Бүгү Кара-Кумнарынын үнүш чок кургак черин таавары Узбойнуң кургак унну шөйлү берген. Шаанда-ла кургак калган Сарыкамшы хөлдөн үнүп чыткан Узбой хем ам чок. Кара-Калпактын эи-не сырый чурттакчылары районынын бирээзи Аму-Дарыяны суглары-биле хөмө алдыган хүнден бээр ам чус чыл эрткен. Ол чер ам сугнуң экжелген кылын довураактан алдында болгаш кизи эртин шыдаваас малгаш, өзүп келген, хыргыштар ортузуна апарган.

Үнүш чок кургак черини бойдузу чүгтө кадыг-дошкун эвес. Ында дыка хөй чогумчалык байдалдар база-ла чакырткыны турар. Ол черин эки тарааш, суггарар болза хүнүнү изиг херелдериниң адаанга ол черден үнөр ындаг элбек дүжүт, ындаг амдангыг чимистер кайы-даа үнмес.

Боттарынын сүртенчиг дайзыннары—элзени болгаш шапкын, чакырттырбас Аму-Дарыя хемчег—чакырттыр алыр дугайында улус хөй чус чылдар дүжүгүндө бодал келген. Үнүш чок кургак черин дигризер, Узбойнуң эрте-бурунгу унуну суг-биле долдуруп дугайын олар бодал чораннар. Кол Туркмен каналдын тудуушкунунун дугайында чакырткы доктаалы ол бодалдары херек кырынга ботландыр деп турар. Каналдын эге тудуушкуну бола, плотина болур. Ол плотина Аму-Дарыянын унун бир-де дугаарында дуй бооптар. Ол плотинаны Кара-Калпак АССР-ниң найсылалы—Нукус хоорайынын муруну чүгүндө 12 километр черде Тахиа-Таш деп улуг эвес чалым хаянын чанынга тудуп эгелээр. Аму-Дарыяны аскындан тура эи-не чоок сөөлгү туруштуг чер ол. Плотина аная быжыгылатылып туттунар. Тахиа-Ташта элзэн хөй, черлерин үтпел шипчилээрин кыштын эгезинде-де эгелзэн болгаш ол ажыл ам изиг түдүк чоруп турар.

Тахиа-Таш чанынга тулар плотинаны онзагыг байдалы—оон бедик эвезинде болур. Ол плотинанын моондактаан суунун деңи, хемчег үер үзүндө деңгелден чүгтө чартык метр көдүрүлүр. Плотинаны оон бедик кылары негетинмес болгаш бедидил-даа болбас. Негетинмес чылдагыны чүдөл дээрге, чыл дүргүзүндө Аму-Дарыяны суун чарыгыдарынын өскерлишкини суггарылга хереглээр сугнуң өскерлишкини-биле бурун дүжүгү турарында болур. Чай изиг болган тудум-на дагларда хар, дош улам эртер болгаш хеминиң суу улам көвүдээр. Ычангаш сугну кураваарлар аная улуг-улуг суг кадалгалдары кылган херээ чок болуп турар.

Плотинаны бедидиле болбас чылдагыны болза, кончут хөй элзени, довурак сугнуң дүвүнгө кээп чыдыны турарында Аму-Дарыяның унну ону долгандыр турар черден бедил турар. Эриктерде туткан чалдарны

чаартып тургаш ол хемин эриктериниң иштинге тудуп турар.

Тахиа-Таш плотиназынын бедик хеминиң үер үзүндө деңгелден шоолуг бедик эвес-даа болза оон ажил-агыг талазы-биле ужуру-дуза азы кончуг улуг. Сугнуң деңгелди плотинадан үргүлчү бедик болур. Ол болза, боду агар каналдары суг-биле бир-ле дугаарында хандырар болгаш сугнуң деңгелди чавыш турар үеле ховулар чедир суггартынмай баар, азы оларны суг хөмө алы бээр чоруктарны каян-кезээде болдурубас.

Аму-Дарыя хөлдөн Кол Туркмен каналче сугну алырын секундада 350—400 кубометри, а оон ынай Каспий далайче кийрбейн секундада 600 кубометр чедир көвүдөдери чакырткы доктаалында көрдүнгөн. Ол болза, хемини аскында болгаш оон чоонуга турар районнарың черлери ажил-агыг талазы-биле ажилгаары элзэн экижидер.

Аму-Дарыядан сугну моондактап апарга Арал далайын деңгелди чавызар болгаш Тахиа-Таш алаандан эгелзеш хемини бүгү унну ханылар. Ол болза үрлээшкенин каян-кезээде узуткаар, чер иштиниң суунун деңгелди чавызадыр, хөзүнүнү тулаалар болгаш кужурларынын болдурубас, Аму-Дарыяны алдын унну болгаш аскынын кончуг хөй шөлдерин суггарып болур апар.

Тахиа-Таштын плотиназындан барыш чүгтө эрте-бурунгу үеле хем деңгелден халкаан чавызааш шөйлү берген. Ол чавызааша Куня-Дарыяны (Дарыялыктың) кургак унну болгаш өске-даа шала дугалайлыг бергилзэн эрги хемнер—Лаузыны, Даудынын болгаш Тони-Дарыяны унары бар. Ол хемнер-биле шаанда Аму-Дарыя Сарыкамшы ооражычче агып баткаш, аная дус чок суглуг деглем хөл болу берген.

Ол оорашка суг доллары ажык чок. Бирээде, Аму-Дарыяны суглары-биле ону долдуурда 17 чыл хергелетинер, чүгтө 17 чыл болган соонда хөлдүн деңгелди өрү көдүрүлүп келгеш оон ынай эрте-бурунгу Узбойнуң унну-биле бадып болур. Ийде, ол хөлдөн дыка хөй суг аная-ла ажык чокка бусталып үнүп турар апар. Үште, хөл турупканын чылдагааны-биле чер иштиниң суглары көдүрүлүр болгаш, сугатка көрдүнгөн черлер тулаа болу бээр. Ол чылдагаанынын барымдалааш Кол Туркмен каналды Сарыкамшы ооражын ооп эртер кылдыр кылары даязактын доктаалында көрдүнгөн.

Кол Туркмен каналдын суглары оон үстүгү участкаларында, суг чок кургак черлерде каскан черлеринден сонгу чүгтө—Сарыкамшы ооражынын унне акапын дээш Узбойнуң шаанда бажында турар Чарышлы дөргүнүгө чер чал кылдынар. Аная моондактаган суг муруну чүгтө Узбойнуң куду боду-ла агып баткаш Кургункек, Гечь-Гельды дагларынын чаны-биле эртер. Эрте-бурунгу хемин ол унну, оон кургак турганы муң-муң чылдарынын иштинде, оожум геологтук процесстин түннелинде эи баштайгы турганындан 12 метр бедик берген болган. Ол районну эрткеш, суг Куртыш дөргүнүнүн чүгүнче Узбойлап агып баткаш Усть-Урт деп бедик черин мурунуң чөөн талазында шензэн ооп эзткелтели бээр.

Кол Туркмен каналдын унуга тулар суг күжү-биле ажилдаар электр станциязы Узбойну куду, шаанда суг шурал бадып турган

черни ам суг дески дурумалдыр туруптар кылдыр кылдыр. Ынчаар кылаптарга парохолтар сугнуң оожум кылагар кыры-биле чорут турар апар. Ылада ам чангыс-даа дамды суг чок. База бир шивээлде эзугаар плотинаны, шлюзту болгаш суг күжү-биле ажилдаар станцияны Чарышлы чанынга тудуп болур болгаш Каспий чанынга тудуп болур, база Каспий чанынын суг долдуруп каналы оон эгелээр. Шивчелекчилер ол шивчелекчилер толдаргай өөренип көргөш оларнын кайы бир ажыктын шилип алыр апар.

Узбой Куртыштан шийлаанын баткаш Усть-Уртту ойгаш барыш чүгтө шөйлүп бады барган. Муруну чүктөн Кара-Кумнарынын элзениниң ол хемге мырынай чоокшудап келген. Ол элзенин хемини уннуче хавакталып келген, ындаг-даа болза, хемини уннуң кайда-даа дуй алы бербээн, чүгтө Узбойнуң сыык турган чери чангыс-даа черин дуй алы берген. Ол болуушкунун чыл дагааны болза, үнүш чок кургак чериниң изиг климатады болуп турар. Изиг узун чанын дүргүзүндө агаар апаз хөлчөк изирге үргүлчү өрү көдүрүлүп турар, агаар бичи-бичи казыргалар болуп алгаш, элзенини хемини уннуга дүжүрбөс.

Ындыг болганынын ужурунда Узбойнуң унун көөргө хемини суу мырынай чаа-чаа агып бадып чыткан ышкаш көстүр. Шийлаанын баткылаан хемини унунда болгаш эмге дикчөк сеппер орнунда чер иштинден үнгер сугдар дола бергилзэн болуурлар. Ол суглар үнүш чок кургак чериниң кончуг изиг хүнүнүн херелдериниң адаанга бусталып үнүш дустуг хөлдөр апаргылаан болур ийикле дус байлактыг черлер болу бергилзэн болур.

Ашхабад демир оруунун чанында Узбой калбарып, дески апар болгаш Кель-Кор деп кужурулуг чер болуп 80 километр черде шөйлү берген. Кужурулуг черин ортузулда Нефте-Даг деп бедик черини чанында, Вышки деп станциянын чоонунда, хөй нефть алагалары тутунулаан. Олардан чээрби километр черде Улуг Балхан дагларынын эдзінде СССР-ниң эи-не аныяк хоорайларынын бирээзи — туркменин нефтичилериниң найсылалы Небит-Даг-деп хоорай турупкан. Небит-Даг-биле Вышканын аразында Нель-Кор кужурааш, оон соонда Узбойнуң уланчызы Акталганың эрте-бурунгу унну-биле болгаш кургак калган Балхан өөжүнүн дүвү-биле, баштайгы каналдын алды каскан участканы чорударын көрүп турган.

Ам болза, (сугнуң колдуу суггарылаамже чарыгдатынар болганда) суднолар чорурунга Узбойну эвес, суг чайлаандыр кол каналды ажиллаарын шипчилеп туралар. Ындаг болуп болза, ол каналдан далайже суг үндүрерин муруну чүгтө бурун-гаарладыр апар, ынчаар кылырга чер казар ажил эвээжээр.

Кайы-даа шипчилеп эзугаар кылдыр болза, Аму-Дарыяны суу Каспий эрктинең чедер, ындаг-даа болза, далайын мырынай чанынга ону шлюз биле дугалаптар. Аму-Дарыяны суу кончуг үнелди, ычангаш ону далайже кийрбес. Ол хем болза, суг чок кургак черин бойдузун өскертиринге херектиг. Чүгтө суднолар үндүрерге шлюзтен үнөр суг Каспийге агар. Кол Туркмен каналды кылганынын соонда суднолар чүкчүт Памирнин элзениден Аму-Дарыяны болгаш Узбойну куду Каспийге, а оон кайы-даа далайларже болгаш океаннарае дажыл болур апар.

Б. ФЕДОРОВИЧ, СССР-ниң эртемнер Академиязынын география-институдунун эртем ажилдакчызы.

Чаа өөредилге чылынга школаларны бүрүн белеткээри— бүгү-ниитиниң херээ

Школа септелгезин кыска хуусаада доозар херек

Чаа өөредилге чылынга чедир санның хонуктар арткан. Бо хонуктарда школаның септелгезин чогуур негелдизинге чедир кылыры чугула. Школаларга өөредилге төнгөндөн бээр элзэн үе эрктен, бо үениң иштинде септелге талазы-биле түңиелдиг ажилдарны кылып болур турган. Ындыг турбуже Улуг-Хем районунуң Шагаан-Арыг сумузунда «Кызыл туку» колхозта эге школаның септелгезин кошкак чоруп турар. Бо чылын септеезе чогуур класстар амдыгаа чедир септетимиз, печкалары от салыр аргажок бизниң херээр турбушаан. Парталар, доскалар, столдар болгаш сандайлар септетимиз болгаш будутумаан. Оон аңгыда школаның беш класстары чугула.

В. ТАРЖАА.

Школа септелгези ала- чаягарның ажылы эвес

Чаа-Хөл районунуң «Бай-Будун» колхозтун эге школаның септелгези куду деннеде эртин турар. Бо чылын школа септелге ажылының хемчээли улуг — школаның үш класстын болгаш башкылар өрээлин шукатуралаар, башкылар чурттаар ийн бажынын иштин шукатуралаар, печкаларын чаартып кылыр, база школаның кырын септээри эвэс.

Чаа өөредилге чылынга белеткел багай

Мөнгүн-Тайга районунуң Мөгөн-Бүренде эге школаны 1951—1952 өөредилге чылынга белеткел турары ыракта четпес. Бо чылын школаны кырышалаарына кирер кудуктар школа чанында оваланы берген чыдып турар. Ол кудуктарны маанзы кыдыр дилери чугула. Бо ажилды кылырыче суму Советиниң даргазы Шожал улусу организастап берген турары-биле чыгыс-даа чудук мынчага чедир дилдинген. Ол ышкыш школаның класстарын, интернаттын иштин чугайлаары безин кылдырмаан.

Бир эвес школа септелгезинче кичээли салбас болза, бо школаның бо чылын кылза чогуур бүгү ажилдары күүсетимиз билдингир болуп турар.

Декабристер

Бир чүс чээрби беш чылдың мурдунда революшчу — декабристерин шаажылап өлүргөндөн бээр 125 чыл болганьыга) халдавырын көргүспес аргажок турган. Оон аңгыда, орустун чериден наполеончу үптөкчилерин чедипкиниң-биле сывырар, үндүргени келир үениң, декабристеринге төрөөн чуртунга, бодунуң улузунга илги-биле бердинген чорукту үндүрбей баар арга чок болган. Бо бек күзөлдөр чурттуң хөгжүлдезин доктадып турар крепостниктерин корум-чурдуну уузткаары дээр демиселге чүткүдү күштөлдүргөн.

Оон-биле чергелештир хааның чакыткыч бүгү байдалын дыка күштүг болгаш чидиң-биле сойгалар илередип турган Радичевтиң, Грибоедовтун, Пушкинниң чогаалдары ол аныяктарга бодунуң сабыдар

Ном тарадылгазынга комсомолчулар идепкейлиг киришкен

Областың ажилчы чоннарынга ном тарадырынын айы чарлатынган турган. Каа-Хем районунуң комсомолчулары болгаш аныяктары ол чугула ажилга идепкейлиг киришкен. Элзэн хөй комсомолчулар ном тарадылгазын чоруткан. Сарыг-Сеп суурда ном тарадыкчылары — комсомолчулар Неволлина, Вяткина, Ткачева, Белякова болгаш оон-даа өскелер 2.357 янзы-бүрү номнарын салып тараткан. Комсомолчулар номну чоңга чүгүле тарадып турган эвес, а харын номну массага ажык-дузанын тайылбырлап келген. Олар колхозчуларын, ажилчыларын болгаш албан хаагычтарын бажынардынга барып турган, политиктиг болгаш чечен-чогал литератураларын оларга калбаз-биле тараткан. Комсомолчу Неволлина «Ном — билгиниң үндүзүн», «Ном — бизниң башкысы» деп беселелерин номчукчуларга чоруткан. 1552 рубль өртектиң 815 кезек янзы-бүрү номнарын ол салып тараткан.

Культармейжилерге дузалашкан

Улуг-Хем районунуң Чваты сумузунда Киров аттыг көдээ ажил-агый артелинде эге школаның башкысы Кара-оол школаның культурмейжилерге боттуг дузалашканын көргүзүп турар. Культармейжилерниң комсомол райкомундан улус өөредириниң дугайында хуузага алганын элениш, эш Кара-оол районунуң улус өөредилге кылдырыңдан оларга херегелетирер бүгү өөредилге херекселерин сөөртүп экеп, оларын бүрүн хандырган. Эш Кара-оол каян культурмейжилер бирик болгаш башкы бичилерин өөредип эгелей бергенде, оларга улусту канчаар өөредириниң аргаларын тайылбырлап берип, колхозчуларга эртемин ажык-дузанын дугайында беселелер кылып турган. Культармейжилерге ол школаның самбыраларын болгаш өске-даа чүүдлерин түр үениң иштинде ажылаары-биле

Хүлээлгезин күүсетпейн турар

Чер-черин Советтериниң сонгулдарынын үезинде Сүт-Хөл районунуң Халчүктүг сумузунуң сонгукчулары идегээш О. Чүлдүмү депутатка депитишаан ол сумунуң секретаринге сонгуп алганнар. Биччаарга Чүлдүмү арат чонунуң ол идегелин аксеткилдиг эвес күүседип турар. Чүд дээрге, Советтериниң организастасалыг болгаш оон үндезин ажылың чаартырыче сагыш салбас.

Суму Советиниң херек эмгеледи багай. Сессияларын протокол документтерин саавыр өзүгар кылбайн турар. Бо дугайында облуккомунуң болгаш райкүүсөкмүн айгылыкын-

Вяткина болгаш Ткачева олар 1900 рубльдин номнарын тарадып саткан. Колхозтарга ном тарадырынын агиткультбригады ажилдап, районунуң культура бажынында комсомол эге организациязының секретари эш Аргумаев чечен-чогалды, көдээ ажил-агыйны болгаш политиктиг литератураларын алгаш, чоңга тарадып турар.

Элзэн хөй комсомолчулар боттарынын хуузунда библиотекаларын чаа-чаа номнар-биле долдуруп турар. Ном тарадыкчылары Глушкова, Стывова олар боттарынын бажынардында чаа библиотекаларын тургузуп алган. Массаларнын ортузунга ном тарадылгазын идепкейлиг болгаш муракчы чоруткан дээр комсомолчу Неволлина болгаш Вяткина КОГИЗ-тин ооласты контрразындан 200—200 рубльдин өртектиң чүүдлери-биле шаңдаан. Районда ном тарадылгазы үргүлчүлөп турар.

Амгы үеде Киров аттыг көдээ ажил-агый артелинде бижики билбес болгаш биче билерлерин 90 хуузу аңгы-аңгы бижики болгум-леринде бүрүн хаара туттуңган. Олар алфавитти бүрүн дооза өөренип, эвээш слоган тургустунган сөөстери бижики болгаш үжүлөп номчуп турар кылдыр өөренип алганнар. Культармейжилер Сүктермаа, Эремаа оларын болгаш башкы эш Кара-оолдуң дузасы-биле бижики билбес колхозчулар сентябрь 1-ини бетинде чазыг чокка бижики, номнарын, солуннарын болгаш тыва дыл кырында литератураларын номчуп турар кылдыр өөренип алырлар.

Культармейжилер башкы эш Кара-оолдуң чедирген дузасынга канчаар-даа азы-ок көрүп турарлар. Ш. КАЛГАЖЫК, Киров аттыг колхозта культурмейжи.

Ол-да үеде революшчугу ситуация Европаның чамдык курунелеринге тыттып үнүп турган. Чижээ, Испанияга революшчугу онтуяны офицерлер Рафаэль дель Рието болгаш Антонио Квирутун башталганы-биле шериг революшчы болуп шилчезен. Шериг тура-халышкыны Грейнджага орус генерал Александр Пеннатины, Неапольга генерал Гульельмо Пеннин удуртпа газы-биле болгулаан.

Европага болгаш Россияның бодунга революшчугу болушкуннарын өзүлдези болза, декабристериниң революшчугу үзел-боданы күштөлдүрбес арга чок турган. Революшчугу болушкуннарын халдавыры-биле «Союз Благоденствия» деп нитилелге ийн агымыш бүрүн-биле тургустунган, ол ийн агымыш ол үндөлдө буступ дүжөр чорукка кирген.

1821 чылдын январьда Москвага болган Эвилелдин съездин «Союз Благоденствия» деп эвилелдин дүшкенин чарлаан. Ол шиптирин Эвилелдин салбырлары тус-тус көрүп турган. Чижээ, Пестель баштан Мурнуу чүк салбыр съездин шиптирин хүлээп албаан болгаш чажыт нитилелди туруп турар деп санап турган. 1821 чылдын мартта декабристериниң Мурнуу чүк нитилели организастатынган оон баштыгы Пестель болуп турган. Ол нитилел республиканчы программаны болгаш шериг революшчыны тактиказын хүлээп алган.

1822 чылдын күзүндө Николай Муравьев баштаан декабристериниң Сонгу чүк нитилели тывалган. Ийн нитилел болза, чажык организация болуп турган. Эн баштайгы үеде нитилелдериниң чугула ажылы болза, конституциялыг төлөвилелдер тургузары болуп турган, ол дугайында саналы «Союз Благоденствия» үезинде-ле тургузуп турган. 1820 чылда Пестель бодунуң конституция төлөвилелин Никита Муравьевка берген.

Кудуктар белеткээри чугула

Улуг-Хем районунуң барык-да чедир колхозтарын тараа шөлү, база малынын одары болуп турар Байн-Кол ховузуңга кудуктар казып белеткээри чугула болуп турар. Байн-Колдуң тараа ховузуңга чаксы тарылганы болгаш күскү дүжүт ажаап алышыкынын үелеринде ажилга шаптыктыг чоруктар таваржып турар, чүд дээрге, ол черде сүт чок, колхозтарын дыка хөй ачыл малдарын 15 километр ырак черде сугга аппарып суггарып алыр. Мал сугтар дээр элзэн чрак черге хөй чак эртирер чорук үргүлчү болуп турар.

Ол ышкыш тараа ховузуңга ажилдап турар хөй-хөй колхозчуларга чамдыкта элзэн таарымча чок байдал база-ла таваржып турар. Хамык ужуур ол улуг делгем ховуга каш-лаз кудуктар казып, белеткел тургузганы улуг негетиниң турар. Бо дугайында колхозтарын баштаар черлери өөренип көргөш, кудуктарын тургузар ужурулуг.

Районунуң суг ажил-агый килдичи (эргелекчизи эш Сараев) Байн-Колга кудуктар тургузарын планнап келген болза-даа, бо талазы-биле бүтүнген ажил чок. Байн-Колдуң калбак делгем тараа ховуларыңга чаа кудуктарын тургузар дээр боттуг ажил чорудар херек.

Ол ышкыш өске-даа «Сталинчы орук», «Чаа орук», «Кызыл сылдыс» колхозтарын санакчылары шиптер Борбак-оол, Сагаачы, Далчын олар ажилың база коңчуг шүшпөй байдалдыг чорудуп турарлар. Моон сонгаар колхозчуларын ажилдаан күш-хүннерин четче санап, өй-шаанда түңилелдерин үндүргөш, колхозчуларын ат кырыңга чеже хирени ажилдап алганын көргүзүп, оон иштинде эки, багай ажилдап турар колхозчуларын чогуур өй-шаанда илередиң турары чугула.

Ажылга харысалгалыг болур

Эрзин районунуң Нарында «Коммунизмче орук» колхозтун санакчызы Логи-Ширин бодунуң хүлээлгезин ажилың чогуур негелдизинге чедип күүсетпейн турар. Ол, чүгүле бодунуң хуузунда ажилыңче улуг сагыш салып келген. Логи-Ширин бо хүнерге чедир колхозчуларын ажилдаан күш-хүннериниң түңилели үндүрүп, табель көргүзүп кылбаан. Оон чыдагааны-биле колхозчулар улуг негелдени салып турар. Колхозчуларын ол негелдизин санакчы Логи-Ширин дыйналар-даа төңүн чок. Ол дугайында Логи-Ширинде айтырарга өске ажилдарга четкейлеп ону-даа кылыр үе чок болган деп харыс берип турар.

Колхоз даргазы эш Бадарчы бодунуң санагызыңга өй-шаанда айтышыканын бербей, кулакты кызыккан олдуз турары коңчуг четпес.

Ол ышкыш өске-даа «Сталинчы орук», «Чаа орук», «Кызыл сылдыс» колхозтарын санакчылары шиптер Борбак-оол, Сагаачы, Далчын олар ажилың база коңчуг шүшпөй байдалдыг чорудуп турарлар. Моон сонгаар колхозчуларын ажилдаан күш-хүннерин четче санап, өй-шаанда түңилелдерин үндүргөш, колхозчуларын ат кырыңга чеже хирени ажилдап алганын көргүзүп, оон иштинде эки, багай ажилдап турар колхозчуларын чогуур өй-шаанда илередиң турары чугула.

М. СПИРИН.

Хендергениң адчылары

Улуг-Хем районунуң Хендерге сумузунуң аңчы эртарары бо чылдын чыкы айларында 32 бөрүлерин аңчы айлырған.

Бөрү аңнашыкынын чорудун турганының түңилелинде Комбу—10 бөрү, Сарыг—оол — 6 бөрү, Дүктүк—Эвик — 6 бөрү, Дортуй — 6 бөрү аңап өлүргөн болгаш ол аңчылар бо талазы-биле идепкейлиг чорун көргүскөн.

Төлөвилели билдингир болуп, бистиниң хуннеринске чедир-ле «Русская Правда» деп адатылып турган. Русская Правда» болза, келир үениң тур чазанын ажилының планы болуп ужурулуг деп Пестель санап турган. «Русская Правданың» үндөлдө демократтыг үш кол принциптер турган: 1) Хосталга, 2) Ден эрге, 3) Акы-думалышык болуру. Ынчангаштың тараачынарын хосталары түр чазактын ыдыктыг болгаш ыраыла хүлээлгези болуп турган.

Пестельдин төлөвилели-биле алырга чер болза, ийн кезекке хуваатынар турган: нитиниң болгаш хуунун бир дугаары тараачынарга үлөп бээр, мычаарга ийн дугаарын хөдөзгө бээр. Пестельдин төлөвилели-биле алырга, Россияның политиктиг тургузуу чыгыс палаталыг парламентиниң республика болуп ужурулуг турган. Парламент азы «улушчү везели» хойлу үндүрер орган болуп турган, мычаарга күсөкчи эрге-чатыргалык «улушчү везели» 5 чыл хуусаалыг сонган 5 кижиден тургустунган Күрүне думазыңга дагып турган. Пестель «Русская Правдага» — орус республиканчы конституцияны бир дугаар төлөвилелинге бижиңи болза, «Россияны улузу болза, калдык бир кижини азы өг-бүлениң төлөлекчизи эвес, харын аяна удур чазак дээрге улустун төлөлекчизи болур, ынчангаш улус болза, чазактын чаагай чоруунга эвес, а чазак улустун чаагай чоруунга тургустунар. Республиканчы Россияның найсыдалын Нижний-Новгород болур деп төлөвилетиниң турган.

Мурнуу чүк нитилелиниң съездинге чугулаажып турган болгаш нитилелдин идеологтуг программалы болган Пестельдин конституциясы колдуңда ындыг болган. «Русская Правданың» принциптерин амырдал кырынга ботландыры дээр декабристер боо-чепезин хондунга туткаш хаанга болгаш феода-крестной корум-чурумга удурланп турган.

«Союз Благоденствия» үезинде-ле тургузуп турган. 1820 чылда Пестель бодунуң конституция төлөвилелин Никита Муравьевка берген.

1821 чылдын мартта декабристериниң Мурнуу чүк нитилели организастатынган оон баштыгы Пестель болуп турган. Ол нитилел республиканчы программаны болгаш шериг революшчыны тактиказын хүлээп алган.

1822 чылдын күзүндө Николай Муравьев баштаан декабристериниң Сонгу чүк нитилели тывалган. Ийн нитилел болза, чажык организация болуп турган. Эн баштайгы үеде нитилелдериниң чугула ажылы болза, конституциялыг төлөвилелдер тургузары болуп турган, ол дугайында саналы «Союз Благоденствия» үезинде-ле тургузуп турган. 1820 чылда Пестель бодунуң конституция төлөвилелин Никита Муравьевка берген.

1821 чылда Никита Муравьев база-ла бодунуң конституция төлөвилелин чогаалдып кылыры-биле ажилдап турган. Пестельдин конституция

«Союз Благоденствия» үезинде-ле тургузуп турган. 1820 чылда Пестель бодунуң конституция төлөвилелин Никита Муравьевка берген.

1821 чылда Никита Муравьев база-ла бодунуң конституция төлөвилелин чогаалдып кылыры-биле ажилдап турган. Пестельдин конституция

«Союз Благоденствия» үезинде-ле тургузуп турган. 1820 чылда Пестель бодунуң конституция төлөвилелин Никита Муравьевка берген.

1821 чылда Никита Муравьев база-ла бодунуң конституция төлөвилелин чогаалдып кылыры-биле ажилдап турган. Пестельдин конституция

«Союз Благоденствия» үезинде-ле тургузуп турган. 1820 чылда Пестель бодунуң конституция төлөвилелин Никита Муравьевка берген.

«Союз Благоденствия» үезинде-ле тургузуп турган. 1820 чылда Пестель бодунуң конституция төлөвилелин Никита Муравьевка берген.

Улус демократиязының чурттарының аныяктары аныяктарның болгаш студентилерниң үш дугаар Бүгү-делегей фестивалиниң мурнунда

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Тайбың дээш аныяк демиселчилерниң үш дугаар Бүгү-делегей фестивалине поляк аныяктар канчаар-даа аажок улуг сорук кирешкени биле белеткен турар. Поляк аныяктарның төлээлеринин составында 2500 оолдар, кыстар күш-ажылды мурнакчылары, студентилер, аныяк эртемдизинер, литераторлар болгаш артистер бар. Ук төлээлеринин составында бот-тывыгы урай-чүүлдүн 14 коллективтери, улустун ырларынын болгаш танцларының «Мазовше» деп күрүне ансамбли, бөдүк ыраажылар болгаш тей бөдүк спортсменер база кирер. Аныяктарның эп-сеткил катыжышкынын бүгү-делегей фондунга хөрөңги чыыры аныяктарының ортузунда идеялык чоруп турар. Ук чыгынган хөрөңги колония болгаш хамаарылгалык чурттарының аныяктарының төлээлекчилеринин фестивалыне кээринге дузалаар. Поляк аныяктар ук фондуга ам безин 500 муң ажыг злотыйны чыып киригенер.

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. Аныяктарның болгаш студентилерниң үш дугаар Бүгү-делегей фестивалине алдар болдурган массалык эстафеталар Болгарияда эгелзэй. Чүс-чүс күш-культурачулар, тайбың дээш идеялык демиселчилер массалык эстафеталарның эгезин июль 14-те Благоевград хоорайда алгаш үнгенер. Ук эстафеталар чурттуң кол-кол хоорайларын дамыч эртер. Эстафеталарының финишин Румыния-биле кызыгарлажып турар Русе хоорайга июль 18-те болур. Эстафеталарының киржикчилеринге болгаш хоорайларынын болгаш суурларының аныяктары чаа-чаа күш-ажылчы тинделгелер-биле ужуражып турар болгаш тайбыңның хөрзүн улам шитпирлэп болгаш быжы-биле камгалаар, социалистик Болгария дээш күш харамномай демисежир деп хүлээлгелерин ап турарлар.

РУМИНИЯ

БУХАРЕСТ. Аныяктарның болгаш студентилерниң үш дугаар Бүгү-делегей фестивалине алдар болдурган

Румынияның аныяктарының күш-ажылчы чарыштары улам-ям калбарып турар.

Ам 1952 чылдын нормазын кылып турар Копетин Гезтин шахтерларының аныяктар бригаданының үлегери-биле Прахов областың аныяктары бодурүлгелеринин аныяктарының ам безин 8 бригадалары келир чылдын нормазын күөсөдип турарлар. Дыка хөй аныяк ажылчылар бо чылдын планын август айның бирээде доор деп хүлээгенер.

Оон ынай, румын аныяктар аныяктарынын болгаш студентилеринин Бүгү-делегей фестивалиниң киржикчилери — даштыкы төлээлерге белеткер белеткеп турарлар. Бухарестиниң «Динамо» заводунун аныяк ажылчылары трансформаторнуң болгаш динамомашинаның ажылдап турар чарычыг модельдерин кылганнар.

Румынияның ажылчы аныяктар эвилелиниң Бухарест организацианының ийити ир бөлүү. Бухарестиниң студентилеринин танчы ансамбли, улустун үрер хөгжүмү болгаш фестивалына өске-даа киржикчилери Бүгү-делегей фестивалине улуг көдүрүлүшкүн-биле белеткенип турарлар. Бот-тывыгы урай-чүүл коллективтеринин көргүзөр программасында Румынияның улустун чрлары болгаш танчылары бар.

ВЕНГРИЯ

БУДАПЕШТ. Аныяктарның болгаш студентилеринин Берлинге болур 3 дугаар Бүгү-делегей фестивалине венгер аныяктарынын 2 муң оолдар болгаш кыстар составтыг төлээлери чоруптар.

Чаа литература болгаш музыка чогаалдарында ангыда венгер аныяктар Берлинге чурумал урай-чүүлдүн чогаалдарының делгелзезин база эккэрлер.

Венгер аныяктар тускай белеткер база белеткеп алганнар. Ук белеткери оларның төлээлери аныяктарынын болгаш студентилериниң үш дугаар Бүгү-делегей фестивалине келир аныяктар чурттарының төлээлекчилеринге тысып бээрлер.

Фестивалыне алдар болдурган аныяктарынын социалистик чарыгы Венгрияның бодурүлгелеринде калбарган.

(СЭТА).

Кореяда тайбыңчы-дылга дугайында чугаалажышкыннарга

ПЕКИН. Сяньхуа агентилелиниң корреспондентизинин Пхеньяадан дамчылып турары болза:

Корей фронтунуң штабында Сяньхуа агентилелиниң корреспондентизинин алган меделгелдерин «Зуугаар алырга, Кореяга тайбыңчыдылганы тургузар дугайында чугаалажышкыннар кылып турар төлээлекчилеринин 4 дугаар хуралы июль 16-да Кореяның шагы-биле 9 шакта эгелзэн болгаш 12 шак 50 минутада доозулган.

Ук хуралга хуңуң чугаалажыр айтырыгларын чугаалажып көөрү үргүлчүлзэн.

Беш дугаар хуралды июль 17 де 10 шакта кылар дээн.

(СЭТА).

Кореяда интервенцияны соксадырын америк шериглер негеп турар

ПХЕНЬЯН. Кореяның төп телеграф агентилелиниң дамчытканы болза, Кореяда тутурган даштыкы шериглерниң тайбың камгалааның комитетинин угуулгазын корей солдуннар парлап турар. Тутурган шериглерниң бүгү-ле лагерлеринге таныжып, көрүп хүлээп алган болгаш Тайбыңчы Бүгү-делегей чөвүлелиниң адресинче, база ол ышка КНО-же чоруткан ук угуулгада чугаалап турары болза:

Кореяда дайыны америк империалистеринин айтышкыны-биле Ли Сын Манниң бөлүү кывыскап.

Тутурган бүгү америк шериглеринин 93 хуузу Кыдат улус республиказының төлээлекчинин КНО-же кирерин негеп турар. Тайваньче болгаш Тайванниң сугларыне АКШ-тың шериглерин америк империалистеринин чорударын буруу шаап, ону агрессия деп көрүп турар.

Оон ынай угуулгада чугаалап турары болза: хоорайлары болгаш суурлары араатанызы-биле бомбалаар чорукту. Кореяның тайбың чурттажыларының өлдүр чорукту Бүгү-делегейниң улустарының мурнунга илередир бис. Кореяда удуртуп-баштаар америк-англи бөлүктөрүн чорудуп турары агрессиялык черлик дайыга төңчү салыр дээш демисежир бис.

Тутурган шериглер дайыны дүрген соксадырын негеп, агрессияны оон ынай өскүдериңе удурланып турар.

(СЭТА).

Тайбыңга ынакшылдыг чаңгыс-ай демократтыг Германия дээш

Германияның компартиязының баштаар чериниң секретариатының дыңнады

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң меделеп турары болза, Германия-биле дайынын байдалын барын талакы курунелерниң соксатканы-биле чергелештир меделелди Германияның коммунисттиг партиязының баштаар чериниң секретариаты парлап үндүргөн. «Германия-биле тайбыңчы керээзинге ат салырындан ойталаар дээш база Германияга эжелеп-чагырар «Зуу-чуруму мөңгөждөр дээш Германия-биле дайынын байдалын соксадыр дугайында меделелди барын талакы курунелер кылган деп компартияны баштаар чери айтып турар. Ук меделел болза, Барын Германияны чурттакчы чонуну кичээнгейин черк кырында байдалдан чардытырар болгаш Атлантиканың шериг блоунга хөлээленички солдаттарын Барын Германия катыжышкынынын тургузарыга психологиктиг үндезини белеткээринге дузалаар ужурулг болуп турар «Дайын байдалын соксадыр» дугайында меделел болза немец улуска «деи эргени» тысып бээринге бир базым кылдырган деп апаа бээрлер хүлээлгелг болгаш оок-биле кады америк болгаш немец империалистерин дайын сорулгалары дээш, делегейини үшкү дайыныга киржиринге ону делегейин ийити дайыны соонда алды чыл эртеңде белеткээр деп хүлээлгелг болуп турар.

Немец улуска оон орнунга Германия-биле дайынын керээзин дүрген чарары, оок чаңгыс-ай күрүне катан тургузары болгаш эжелеп чагырган бүгү-ле шериглерини үндүрери черк. Эжелеп-чагырган шериглерини бир чыл дургузулда Германиядан үндүрерин көрпү турар чүгө тайбыңчы керээзин чарары немец улуска оон бодунун хөрзүн боду билер эргени эгидип шылаар.

Эжелеп-чагырган шериглерин Германиядан бир чыл дургузулда үндүрери көрүп турар Германия-биле дайынын керээзин дүрген ажилдап кылырын барын талакы курунелерге Совет Эвилелиниң төлээлекчилери даштыкы черектер министрлеринин 1947 чылда Лондонга, 1949 чылда Парижге болган чөвүлел хуралына болгаш 1950 чылда даштыкы черектер министрлеринин Парижге болган чөвүлел хуралына саналап турган. Бистин улустунуң национал эрге-ажыныга дүгүп турар Совет Эвилелиниң ол саналынын бүгү-ле чүүлдерин АКШ-тын, Англияны болгаш Францияны төлээлекчилери хүлээп албаан болгай, чүгө дээрге олар Ба-

рын Германияда боттарының эжелеп-чагырган шериглерин болгаш эжелеп-чагырарының «Зуу-чурумун» артырарын күзеп турарлар.

Америк империалистерин болгаш Барын Германияда оларның төлээлекчизи Аденауэрин чорудуп турар политиктиг хемчеглери, ылайыгы катан боо-чепсегленнишкин болгаш Шуманниң планы болза Европада тайбыга, база оок-биле кады бистин улустунуң амыдыралына болгаш дигир чурттаарына канчаар-даа аажок улуг кыжанышкын болуп турар.

Тайбың, демократия болгаш бистин улустунуң аас-кежиктиг чечектелишкини чүгө хамаарышпас чаңгыс-ай демократтыг болгаш тайбыга ынак Германияга хандыртылып болур.

Ынчангаш Германияның коммунисттиг партиязынын негези болза:

- 1) Катан боо-чепсегленнишкин талазы-биле бүгү хемчеглери соксадыр, хөлээленички немец армияны тургузар дугайында Аденауэрин чорудуп турар чугаалажышкынынын болгаш кызыгар камгалалы, мобилизациятын полиция болгаш оонда өске өндүг чажыт аттарды шериг катыжышкынынын тургузар талазы-биле хемчеглери соксадыр;
2) Шуманниң планындан ойталаар;
3) Бистин ала-чуртувустун чаңгыс-эвин катан тургузар дугайында Барын болгаш Чөөн Германияның төлээлекчилеринин аразыга чугаалажышкынынын эгелээр;

4) Бүгү эжелеп-чагырган шериглерин Германиядан бир чыл дургузулда үндүрерин көрүп тайбынын керээзин Германия-биле дүрген чарар.

Немец улустун эрге-ажыныга болгаш тура-соорунга ук негелделер дүгүп турар. Барын Германияда полиция хемчеглери чоруп турза-даа, улустун санал-оалын чорудар талазы-биле төп комитеттин кыйгырып хуңуң-не он-он муң неместер элери турар болгаш олар Германияны катан боо-чепсеглээринге удур база 1951 чылда оок-биле тайбынын керээзин чарары дээш балдылап турарлар.

Улустун санал-оалын алыр чорук үзүк чок үргүлчүлгү турар болгаш тайбың дээш, чаңгыс-эп дээш, демократия болгаш бистин ала-чуртувустун хамаарышпас чоруп дээш бистин улустунуң күчүлүг манифестациясы болуп хуулуп турар.

(СЭТА).

Бразилияны АКШ чепсеглеп турар

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизинин Риоде-Жантродан меделзеп турары болза, Бразилия армияның штабы-

нын начальниги Гозо Монтейро Бразилияны ажыр чепсеглээринин планын чугаалажыры-биле Вашингтонче чоруткан.

(СЭТА).

Тайбыңның бүгү делегей чөвүлелинин бюрозунуң хуралының ажытынганы

ХЕЛЬСИНКИ. Июль 20-де Хельсинкиге Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелинин бюрозунуң ээлчеглиг хуралы ажытылган. Тайбың талакычыларының шимчээшкениниң ажыл-чорудулгазынын болгаш сорулгаларынын дугайында Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелиниң даргазы профессор Фредерик Жюппери илеткел кылган.

(СЭТА).

Англи солун Германияның Иранче чорудушкунунуң дугайында

ЛОНДОН. «Дейли уоркер» солунун дипломаттыг хайгаракчызынын меделеп турары болза: «Июль 13-те Англиянын даштыкы черектер министрствозунуң болгаш Англи-Иранның нефть компаниязынын төлээлекчилери Иранда байдал-биле холбаштыр улуг дүрүзүшкүнге таварышканын. Гарриманниң Тегеранче чорудушкунуң дээрге англи компанияларын оортан бүрүмү-биле үндүр кыздар дээн орадалажышкынынын бирээндир деп олар билгенер.

Герриманни чорудушкунун англи чазак чүүлдүг-дүр деп санап турар деп Англиянын даштыкы черектер министрствозу аас-биле ам-даа ычлап турза-даа, Тегеранда өмүрүк корреспондентилеринин сөзүн «Зуугаар алырга, Англиянын Иранда элчини Гарриманниң ол чорудушкунун англи чазак моон сонгаар чүүлдүг деп көрбөс апаарын меделзэн.

Ам толарап турары болза, Гарриманниң чорудушкуну Англияны Ирандан үндүр кызыпкан, ийди нефтини бодунун холунга алыр деп фронтларда — дипломаттыг, шериг болгаш экономикактиг фронтларда — шавышкыны-биле дүүштүр калдыган болуп турар.

Ук шавышкыны шериг фронтунда баштап турар генерал-майор Максвелл Тэйлор америк шериг миссиянын инструктортары-биле Тегеранга чедип кээр, а Гарриман ол бүгү үш фронтларга хөдөлүшкүни холбаштырар деп болап турар.

Сан-хөө талазы-биле чүү хамааржырал дээрге, америк экспорт-импорт банкынын төлээлекчизи Герберт Гастон 25 миллион доллар түнүг чээшкенин Иранга тысып бээринин дугайын меделзэн. Ук чээшкени иран нефтини хостуу-биле холгаараар арганы америк нефть компанияларыга бээр деп Вашингтонга кылган бодуну хуу бөсөдөзүмүзү Гастон ында дээш.

(СЭТА).

Барын Германияда чаа харжы хоойлу

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң дамчылып турары болза, бонун федералдыг парламентинин шимчээшкени хуралына «Күрүне айымдырга» уаур демиселди онза хоойлуну чугаалажып турар эле улутат Фитш (Германиянын компартиязы) чүве чугаалаан.

Хоойлуну хүлээп алыр чорук болза, Барын Германияда демократтыг эргелерин уузуктаан ол болуп деп Фитш айтып турган. «Бо хоойлу — тайбың болгаш Германиянын чаңгыс эви дээш идеялык туржуп турарларынын хоойлудан дашкаар тургузуп турар. Политиктиг тускай үзөл-бодалдарга ол хоойлу өд-не аар-берге шиткелдер-биле кыжалан турар. Хоойлунуң сөрүлгези кижилер өлдүр болуп турар деп Фитш меделзэн.

Англи-америк хөрүнүг Германияны чарыныын орунуга, даштыкынын айтышкыны-биле барын-терман федералдыг республиканын орунуга демократтыг болгаш хмаарышпас күрүнеин тургузар деп күзедди бүгү кижилерин карл бажынга назыны-биле шиткен турар ужурулг.

«Онза хоойлу» бонна Конституцияда чарлатылган принциптерге удур болуп турар деп Фитш меделзэн.

(СЭТА).

Харысалгалы редактор О. А. ТОЛГАР.ООЛ.

Сүт-Хөл районун Суг-Аксы суурда чурттап турар Коңчук Элаай Ензюкованын — ашаа Коңчук Григорий Самбуловтичтен чарлырын дугайында хөрзүн Сүт-Хөл районун улус судунга көөрүн чарлап тур.

В. КУРЕНЕВ.

Декабристер

(Төңчүзү. Эгези 3 дугаар аринда).

Кады хөдөлүп үвериниң планын 1825 чылдын чайынында — Бела Церквага шериглерин хаанын көрдүлзенин үезинде чорудар деп айткан турган.

Декабристерниң удурткучулары хамыктын мурнунда гвардия болгаш флот тура-халышкыныче уаер ужурулг деп планнааннар. Хаанын өт-бүлезин даштыкыже шөлүүр, азы уузуктап чок кылдыр деп бодоп турганнар. Ынчаарга, оруска кул эргени солувушаан, демократтыг корум-чуруму чорудар, конституцияны тургузарына улус депутаттарын дараазында чымылдырып-биле чур чазакты тургузар дугайында манифестке ат салырыныче сенатты албадар.

Революстуг тура-халышкынын чеднишкини хөдөлүшкенин болгаш удуртулганын чаңгыс эвин негеп турар деп чүвени быдышпап, Пестель нинителдерин катыштырарын чедип ап турган. Ол созулга-биле Пестель 1824 чылда Петербуртка келген, эреңгей-даа болза, нинителдерин катыштырарынын чөпшээрелин чедип ап шыдапкан. Моод-биле кады оон келген чорупу Мурнуу чүк нинителдиниң талакычыларынын хүрээлини Соңгу чүк нинителдиниң кежигүнериниң ортузунга көвүдээ.

1825 чылда «Катышкан славянарнын нинителди», «Мурнуу чүктүң нинителди»-биле катышкын. Нинителдерин катышкан хуралына Мурнуу чүк нинителдиниң кежигүну Бестужев-Рюмиң чалбыштыг чугазын чугаалап турган; меделзени болза: «Россияны чаартып тургузар чорук бүгү славян төрөл бөлүктөргө хосталганын

болгаш чаагайжыдылганын оруун ажыдар, катышкан нинителдер ол чаартылганы таарымчалы-биле чоруп болур».

1825 чылдын ноябрь 19-та Александр I хаан өлгөн. Оок орнунга думазы Константин хааннар учурду турза-даа, хаанын дүжүлзенин биче думазы, канчаар-даа аажок каржы-хажагай Николайны олуртуп кылдыр чөпшээрэн.

Николай I бодун хаан кылдыр чарлаарын болгаш дүжүлзенин хүлээп алырын шитпирлзэн. Ынчангаш сенаттың болгаш шеригниң «тангыраан» 1825 чылдын декабрь 14-те үени ажыглаарын шитпирлеп алганнар.

Декабристер боттарынын тура-халышкынын бодузуна Рыевский бажыныга чогаатып кылган планында айткан чүүлдери болза: 1) Тура-халышкынын баштын чызынга гвардия полковник Сергей Трубецкойну сонгаан;

2) Николайга тангырак бээринде ойталаан шериглер сенаторларын тангырак бээринде ойталаарыныче күш-биле албадар, хаан чазак дүжүрткен деп чарлаарыныче болгаш орус улуска үндүрер революстуг манифестке ат салырыны оларны албадар сорулга-биле сенаттын шөлүнчө үнер;

3) Гвардейжи далай шерин, Измаиль полказы болгаш өске-даа шериг кезектери декабрист Якубовичиниң нинити команддалы-биле Кышкы ордуңу эжелеп алыр ужурулг;

4) Декабрист Булатовтиң команддалы-биле лейб-гвардияның полказына Петропавловск шпанын эжелеп алырын дооскап турган;

Кызыл Шетинин кудумчузу, баян, 7.

5) Декабрь 14-те эртен эрте Кышкы ордуга чедип келген Николай I-ни өлдүрүп каарын декабрист Каховскийге дааскан турган. Ол дугайында Каховский чөпшээрелин берзе-даа чок декабрь 14-түн эртенинде Рыевский бажыныга келген, даалганы күөсөдиринде айтаалп тур мен деп меделзэн. Каховскийни соон дарый Якубович суг шериглерин болгаш Измаиль полказын Кышкы ордуңу штурмнаарыныче база ойталап каапкан.

Бодоп алган план чер чырырынын ырак мурнунда-ла бустун дүшкөн. Ындыг болза-даа, оожумнап болбас турган.

1825 чылдын декабрь 14-те эртенгиңи 11 шакта Москва полказы кийиктен туктарлыг дайыныче белеткедиг сенат шөлүнчө чедип келген, сенаттын бажынынын мурнунга турупкан, ычнаарга сенаторлар тангыраан берген, сенаттын албан бажынын ээн кагаш, тэрай берген болган. Ынчангаш шериглер сенаттың ээн турган албан бажынынын мурнунга чыгып келген. Ол чүл дээрге, тура-халышкынын бир дугаар кезээн шыкынганы ол болган. Планын эде тургузары негетинип турган, ындыг болза-даа, олар шуптузу-ла тура халышкынын баштынчызы Трубецкойны келирин четикпейн манап турганнар.

30 чыскаал командирлериг тура-халышкынга үнгөн 3000 ажыг солдаттар чыгып келген турган. Ындыг болза-даа, тура-халышкынын баштынчызы келбээ. Трубецкой тура-халышкынын өскерткен, солдаттар команди бээрин ма-

нап турганнар, ындыг болза-даа команди чок болган. Декабристерниң тура-халышкыны шөлчө хөй-хөй улустарын хандыткан, оларнын аразында Исакевич дуганын тудуп турган ажылчылар база бар турган.

Сенаттын шөлүнчө чыылган чон тура-халышкынга үнгенерин изни-биле чүүлдүңүп турган. Чон хаанын шериглеринче даштарип болгаш ыштарын ооктап турган. Тура-халышкынга үнгенерин күтүк мегелээр-биле чедип келген Петербуртун генерал-губернатору Милорадовични Каховскига аары-биле балыглаан.

Тура-халышкынын тегүзүнуң мурнуу чарында Трубецкойнуң орнунга тура-халышкын баштыкызынга Оболенскийни сонгаан, ол шериг чөвүлелин чымылдырарын үш удаа орадалашса-даа, ол орадалажышкыны боттанмаан.

Кандыг-даа хөдөлүшкени чок турган тура-халышкынга үнгенерге уаур Николай I баштай атыты шериглерин чоруткан, оок дараазында тура-халышкынга үнгенерин болгаш чыылган чонун үгер боо-биле чоок черден боолар дугайында айтышкын берген. Солдаттар болгаш улус корум-чурум чокка дезип, хөй-хөй кижилер Нева хемче манажып кирген, ындыг болза-даа, оыктар доштыгу бузду дээп гурда кижилер сугга өлгүлзэн. Шап мывдыг байдал-биле декабристерниң тура-халышкыны көнчүг кадыг-дошкуну-биле бастырыкан.

Эң дээр беш эрес демиселчинин начальниги Гозо Монтейро Бразилияны ажыр чепсеглээринин планын чугаалажыры-биле Вашингтонче чоруткан.

В. КУРЕНЕВ.